

VÄSTANNOR

Häradsbygden, Härads fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnback

Antagen av samhällsbyggnadsutskottet 2021-05-27

VÄSTANNOR

Häradsbygden, Härads fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnäck

Redaktion

Lars Jönses och Kristoffer Ärnäck

Omslag: Lissollasgården från väster. I förgrunden syns ett område med öppen mark som avskiljer gårdsklungorna från varandra och bidrar till byns karaktär. Västannor 8:2.

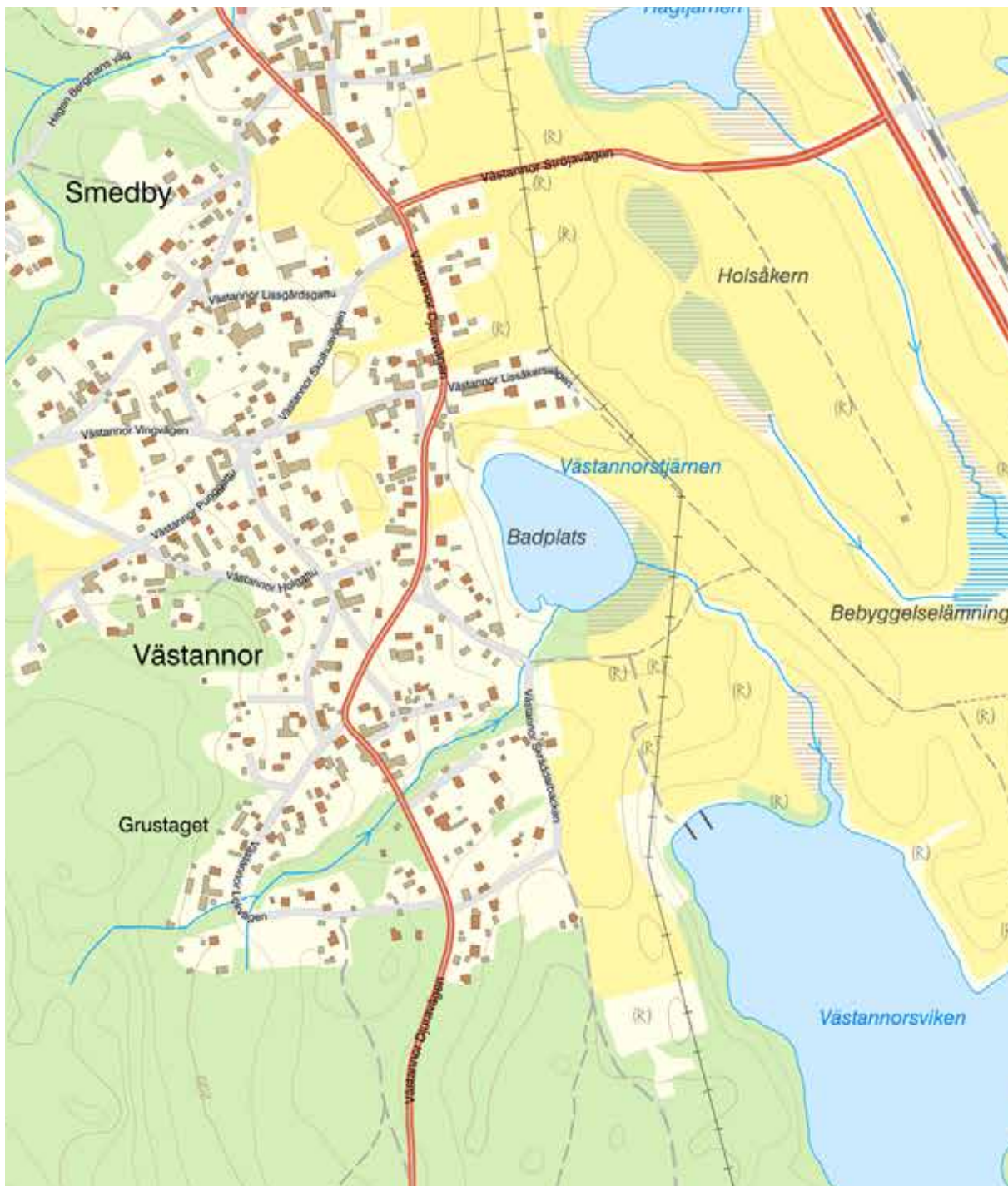
Fotografier och illustrationer: Om inget annat anges, Kristoffer Ärnäck, Dalarnas museum. Om inget annat anges härstammar rapportens kartor från Lantmäteriets tjänster *Historiska kartor* samt *Kartor, flygbilder och ortnamn*. Kartorna används i rapporten under Dalarnas museums avtalsnummer: ©Lantmäteriet I2014/00618

© Dalarnas museum 2021

ISSN:

Innehåll

Beskrivning	7
Historik	7
Riksintresse för kulturmiljövården	7
Översiktling placering och topografi	7
Bytyp	7
Förhållande mellan landskap och bebyggelse	7
Bebyggelsens huvuddrag	10
Utmärkande drag	12
Gemensamma anläggningar	13
Värden	13
Platsnamn	13
Odlingsmarkens betydelse i det äldre bondesamhället	13
Bystruktur	16
Timmerhuskulturen och månghussystemet	18
Låg, tät och ofärgad eller faluröd bebyggelse	21
Snickarglädje och panelarkitektur i byarna	22
Kringbyggdhet	24
Nationalromantik och turismen i Leksand	24
1900-talets anpassade bebyggelse	27
Bymagasin	28
Tvättbrygga	28
Byskola	28
Värdekarta	31
Vad är ett kulturmiljöprogram?	32

Karta över Västannor. I norr angränsar byn till Smedby, i söder och väster till kuperad skogsmark och berget Asaklitt. I öster finns utbredda odlingslandskap.

Beskrivning

HISTORIK: Västannor ligger i Härads fjärding i Leksands socken. Namnet förekommer i skrift på 1500-talet och syftar på läget i förhållande till *Noret* eller *Norsbäcken* - Hagtjärnens utlopp i Österdalälven. Längre tillbaka i tiden har byn legat närmare Noret, strax väster om detta. Storskifteskartan från 1820-talet redovisar 50 gårdar. Byn ligger i Leksands kommun, som ursprungligen bildades som Leksands landskommun 1863. År 1971 ombildades landskommunen till Leksands kommun. År 1974 uppgick Siljansnäs och Åls kommuner i Leksands kommun.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN: W 29 43 Dalälvsbyarna, Leksand.

ÖVERSIKTLIG PLACERING OCH TOPOGRAFI: Västannor är en del av Häradsbygden, en stor och komplex bebyggelsemiljö som bildas av sex mer eller mindre sammanvuxna byar i det rika och kuperade odlingslandskapet väster om Österdalälven och söder om Noret. Västannor angränsar till Smedby i norr, och till utbredda höglänta och kuperade skogslandskap i söder och väster. Öster om byn finns Västannorstjärn och stora ytor med hävdad odlingsmark mot Österdalälven och dess utlopp från Insjön. Sydöst om byn ligger Västannorsviken till Österdalälven, och på andra sidan vattendraget Tunsta, en by som idag är sammanvuxen med Insjöns tätort. Odlingslandskapet öster om byn och kring Västannorstjärn samt Västannorsviken är mycket rikt på fornlämningar. Västannor är den sydligast belägna byn i Häradsbygden.

BYTYP: Västannor är en ovanligt stor och komplex klungby med ett välutvecklat, oregelbundet bygatusystem som sammanbinder ett flertal mer eller mindre täta klungor av gårdar. Vissa gårdar är grupperade på ett radbylika sätt invid de bygator som förbinder olika byns olika gårdsklunger. Västannor har med sannolikhet likt andra byar i Häradsbygden flyttats från ett tidigare läge närmare Österdalälven.

FÖRHÅLLANDE MELLAN LANDSKAP OCH BEBYGGELSE: Häradsbygdens byar är belägna i ett böljande stort och öppet hävdad odlingslandskap med rika sedimentjordar som sträcker sig vida över mångtaliga kullar och sänkor. Landskapet kring Häradsbygden genomskärs av många mäktiga åsgravar där det idag finns små tjärnar och vattensamlingar. I Västannor är huvuddelen av odlingslandskapet beläget öster om byn. Där finns även en kraftigt markerad sänka innefattandes Västannorstjärn.

Bebyggelsen i Västannor är i huvudsak belägen på en östsluttning. I väster finns berget Asaklitt och kuperade skogsmarker, som angränsar till byns allra västligaste delar. Inuti byn finns fortfarande områden med hävdad odlingsmark och andra ytor som inte är bebyggda. Exempelvis avskiljs byn från Smedby i norr av ett område med böljande åkermark. På många platser i byn är det tydligt att bebyggelsen koncentrerats till höga och torra lägen i landskapet. I byns norra delar finns en gårdsklunga bland annat innefattandes Lissollasgården, varifrån riksdagsmannen m.m. Liss Olof Larsson (1838-1896)

Gamberg's gård i norra delen av Västannor. Norr om gården, närmast i bilden, finns hävdad jordbruksmark som avgränsar Västannor från Smedby. Öppen mark mellan olika gårdsklungor är viktigt för Västannors karaktär. Västannor 22:II.

Gårdsklunga i norra Västannor, med äldre timmerhus vid utglesat gårdstun till vänster och Gamberg's gård till höger. Mitt i bilden syns en kringbyggd gård. Västannor 22:II.

Till höger, två gavelhärbren ståendes rygg mot rygg vid en tomtgräns. I bakgrunden till vänster syns bymagasinet. Västannor 18:2 och Västannor 17:16.

Timmerhus sannolikt uppfört under 1900-talet söder om byn. Västannor 16:8.

Enkelstuga som förlängts med en extra fönsteraxel invid trevägskors mitt i byn. Västannor 28:12.

härstammar. Gårdsklungan är belägen på en tydlig markerad ås som omgärdas av sluttande hävdad odlingsmark i norr och obebyggda grunda åsgravar i väster. I öster sluttar terrängen ner mot Västannorstjärn.

BEBYGGELSENS HUVUDDRAG: Västannor innefattar en mångfald av gårds- och hustyper från olika tidsperioder. De flesta husen i byn är dock rödfärgade, långsmala och har sadeltak i vinkel kring 30 grader samt med taktegeltäckning.

Den äldsta bebyggelsen i Västannor återfinns i gårdsklungor kring Djuravägen som löper genom byn i nordsydlig riktning. Sydöst om korsningen mellan Djuravägen och Ströjavägen finns exempelvis en ålderdomlig gård som fortfarande är sluten på tre sidor om gårdstunet. Nordöst om samma korsning finns en utglesad äldre gård med en välbevarad äldre enkelstuga i två våningar samt en portlidarsbyggnad med bostadsutrymmen. Ett stycke söderut, på den västra sidan av Djuravägen finns Lissollasgården som är mycket välbevarad med många ålderdomliga ekonomibygnader i timmer, och även ett äldre orört bostadshus i form av en gränad enkelstuga i två våningar. I anslutning till Lissollasgården finns två andra ålderdomliga gårdar som också är kringbyggda. I den södra delen av byn finns ett tiotal helt eller delvis kringbyggda äldre gårdar. Flera av gårdarna är belägna i närheten av trevägskorset som bildas mellan Lokvägen och Djuravägen. Där sluter sig även bebyggelsen tätt mot bygatorna på ett sätt som är karaktäristiskt för Leksandsbygden. På de ålderdomliga kringbyggda gårdar som nämns ovan präglas bebyggelsen av en påtaglig enkelhet beträffande detaljutformning och färgsättning. De flesta byggnaderna är rödfärgade eller omålade, och den enhetligt dova färgskalan kontrasteras enbart av enstaka vita detaljer, främst på bostadshus och då främst på vindskivor och fönster (karm, båge och foder). Bostadshus med panel eller knutlådor kan även ha vitmålade knutar, men detta förekommer i regel inte på hus med blottlagd timmerstomme. Fönstren på äldre hus är i regel spröjsade tvåluftsfönster i trä med mittpost och sex svagt liggande eller stående rutor. På vissa byggnader förekommer blyspröjsade fönster, men då oftast på övervåningar och i gavellägen. Dessa fönster är vanligen äldre än fönster med träspröjs. Fönsteromfattningar på äldre hus är enkla och vitmålade. På vissa hus förekommer profilerade fönsteröverstycken. Nästan alla byggnader är långsmala och har flacka sadeltak med en- eller tvåkupig tegeltäckning. Skorstenar på äldre hus är i regel byggda i tegel med en smal, enkel utformning.

Överallt i byn finns äldre gårdar som förändrats bland annat genom utglesning på äldre byggnader, nytillkommande bostadshus och större ekonomibygnader samt förtätning med villor och fritidshus från och med 1800-talets senare del och under 1900-talet. Ett tydligt tidslager i byn är 1800-talets senare hälft. Då tillkom bland annat en rad större gårdar med salsbyggnader, och på vissa gårdar utbyttes äldre ekonomibygnader mot nya större ladugårdskomplex. Andra gårdar utglesades från ekonomibygnader. I byns norra del, norr om korsningen Skolhusvägen-Djuravägen, finns Gambergs gård som i sin nuvarande karaktär är tillkom under 1800-talets senare hälft. Manbyggnaden är en ståtlig salsbyggnad och på norrsidan av gården finns ett stort

F.d. Olasgården, en kringbyggd gård med stor parstuga i södra delen av byn. Västannor 34:4.

Den södra anfarten till Västannor är rik på röda trähus som angränsar till och ombonar vägbanan. Västannor 37:5.

Kringbyggd gård med välbevarat äldre gårdshus i södra delen av byn. Västannor 35:6.

Bebyggelse kring ett trevägskors i den södra delen av byn. Till höger i bilden syns en byggnad med en form som är förhållandevis ovanlig i Leksandsbygden. Västannor 34:4 (vänster) och Västannor 4:14 (höger).

ladugårdskomplex. Uppe på en höjd i nordvästra delen av byn finns den nya Lissollasgården med en framträdande och rikt dekorerad salsbyggnad från 1800-talets senare hälft. Efter sekelskiftet år 1900 tillkom även vissa sommarböjen på höjden i väster, samt också bland äldre bebyggelse i söder. Tillexempel finns i byns södra del ett ombyggt härbre med karaktäristisk påbyggd balkong i riktning mot Västannorstjärn. De delar av 1900-talets bebyggelse som är belägna inuti byn är ofta anpassade till omgivningen bland annat genom att de fått fasader av röd locklistpanel. I de södra och nordvästra delarna av byn finns dock även småhus som i liten eller obefintlig utsträckning anpassats till byns övergripande karaktär. Dessa byggnader i hög grad uppförda under 1900-talets senare hälft eller tidigt 2000-tal.

UTMÄRKANDE DRAG: Även om byn till betydande del har förändrats finns fortfarande ett tiotal gårdar som är välbevarade på ett särskilt utmärkande sätt, dels genom kringbyggdhet och dels genom förekomsten av bevarade ålderdomliga bostadshus. Bland dessa intar Lissollasgården är särskild position, eftersom gården i hög utsträckning bibehållit sina ålderdomliga timrade ekonomibyggnader såväl som ett äldre bostadshus. Ett annat utmärkande drag är att många av gårdarna i Västannor har välbevarade äldre kortsideshärbren, samt att byn är så utspridd och omfattande beträffande mängden gårdar och byggnader.

GEMENSAMMA ANLÄGGNINGAR: Längst upp för backen väster om Västannorstjärn och precis invid Djuravägen finns ett bymagasin sannolikt uppfört under 1700-talet eller 1800-talet. Byggnaden är utformad i stil med ett stort långsideshärbre där ytterdörren vetter mot Djuravägen i väster. Ovan ingången finns ett långt förtak. Byggnaden vilar på ett system av trästolpar som är sammanlänkade av bjälkar. Fasaderna är prydda med små mörkbruna luckor som kontrasterar den annars faluröda fasaden. Detaljer som vindskivor och knutbrädor är vitmålade. Byggnadens tak är flackt och täckt av tvåkupigt taktegel. Ett stenkast från byggnaden, nere vid Västannorstjärn, finns en tvättbrygga bestående av en flytande plattform som hänger i kedjor från fyra stöttepelare vid plattformens hörn. Längre söderut finns dessutom en badplats med hopp-torn. Byns majstångsplats är belägen i den trevägskorsning som bildas i mötet mellan Djuravägen och Tjärnvägen. Längs skolhusvägen finns en före detta byskola i form av ett litet rektangulärt rödfärgat timmerhus med flackt sadeltak täckt av tvåkupigt taktegel. Byggnaden har stora spröjsade tvåluftsfönster med tre rutor per båge. På gavlarna finns lunettfönster (dock igensatta). Byggnadens ytterdörr är en enkel parspegeldörr under ett litet förtak.

Värden

Nedan beskrivs de värden som byarna bedöms besitta. I detta kulturmiljöprogram beskrivs kulturhistoriska och estetiska värden. Alla värden förklaras i sitt sammanhang, men utefter en förutbestämd grundmall som är lika för varje by.

Platsnamn

Platsnamn är ofta gamla, och med betydelser som är sprungna ur, eller anknytta till platsens specifika historia. Att beakta god ortnamnsred är lagstadgat enligt kulturmiljölagen.

Värden/var varsam med

- Platsnamnet Västannor.

Odlingsmarkens betydelse i det äldre bondesamhället

Byarna som helhet, i synnerhet med avseende på bebyggelsens utbredning och samspelet mellan bebyggelse och odlingsmark kan berätta en mångfald av berättelser om livet i Dalarna och Leksand innan industrisamhällets genombrott på landsbygden. I det äldre bondesamhället, här menat som det av jordägande bönder dominerade samhälle som föregick industrisamhället på många platser i Dalarna, uppdelades av tradition såväl jord som byggnader mellan alla syskon i en syskonskara vid arvskifte. I Leksand och Övre Dalarna var de flesta därför småbrukare med egen gård och egen jord, något som är annorlunda gentemot många andra delar av Sverige, där en mindre andel av befolkningen faktiskt ägde jord. När befolkningen ökade, särskilt från och

Det stora och öppna odlingslandskapet öster om Västannor. Stora och böljande odlingsfält breder ut sig med de blånande bergen som fondverk. I förgrunden finns Västannorstjärn med tvättbrygga till vänster.

med 1700-talet, splittrades odlingsmarken i komplexa ägofigurer. Något som på sikt ledde till ett jordbruk med minskade marginaler och större känslighet för missväxt. Detta tvingade delar av befolkningen på arbetsvandringar med bisysslor, och gav upphov till bland annat ett utpräglat fåbodbruk. Den odlingsmark som fanns var livsviktig ekonomiskt, men även av stor social betydelse. Att ärva och äga jord ansågs mycket viktigt, och medförde viktiga demokratiska rättigheter och möjligheter, bland annat till att bedriva fåbodbruk och att ha rösträtt i sockenstämman. Det finns specifika företeelser i landskapet i och kring byn som berättar om det äldre bondesamhället. Djurhållningen var förr en förutsättning för livsuppehållet. Hur många djur man kunde hålla berodde på tillgången av bete och vinterfoder. Antalet djur styrde i sin tur, före konstgödningens tid, hur stor åkerareal man kunde hålla. Det rådde därför stor konkurrens om slåtter och bete och i stort sett all tillgänglig gräsmark utnyttjades för slåtter medan sämre mark brukades till bete. Hack-

slogar kallades de stenbundna fastmarker som inte var lämpliga att odla upp men som ändå gav tillräckligt så det var värt att slå. Förbättring av slättermarkerna utfördes i den mån det var möjligt och man kan se spår av stenröjning. Den årliga slättern skapade en mager mark som sällan eller aldrig fick tillskott av gödning och därmed gavs förutsättningar för en stor mångfald av växter, insekter och svamp. Varje liten rest av denna naturtyp är värd att förvalta då de ofta hyser hotade arter.

Idag har slättermarken till stor del växt igen och en liten del har röjts upp till åker. I det som tidigare var öppen mark, åker och äng kan man idag ändå finna spåren av odlarmödan i form av rösen, åkerkanter, beskurna träd men även i själva artsammansättningen. I och runt byarna fanns förr stora arealer slättermark men med dagens jordbruk är de nästan helt försvunna. De som finns kvar är därför värdefulla att värna.

För att dryga ut vinterfodret till djuren repades löven av träd eller så skars riset av från träd som rönn, sälg och björk. För att underlätta för löv- och risskörd beskars träden, hamlades, på den höjd som var lämplig. Lövfoderträden har kunnat bli mycket grova och gamla och är hemvist för en mångfald av arter. De kan kännas igen genom sin speciella form där grenarna ofta kapades mer än två meter över mark dit djuren inte nådde och det finns en tydlig hamlingszon med grenskott och knölar på stam och huvudgrenar.

Det var inte ovanligt att man planterade vårdträd på gårdarna. Det var ofta ädellövträd, som lönn, lind, alm, ek eller ask. Vårdträden skulle i äldre folk-tro beskydda gårdens invånare men kan även ha planterats för att exempelvis markera ett barns födelse.

Om fruktträd vårdas på rätt sätt kan de bli gamla och de kan vara värdefulla karaktärsskapare på gårdarna. Alléer, som kan vara enkelradiga eller dubbelradiga, förknippas ofta med högreståndsmiljöer, vilket det är knappt med i Leksands bymiljöer, men de kan även ha planterats längs vägarna för att ge vindskydd och skugga. De kan också ha använts för lövtäkt.

Odlingslandskapet kring Västannor och Häradsbygden har en för Leksand särskilt rik karaktär med många lätt kuperade stora och öppna odlingsytor som genomskärs av åsgravar som ibland innefattar tjärnar. Den rika landskapskaraktären är värdefull eftersom den erbjuder en historisk kontext till den täta och ovanligt omfattande bebyggelsen i Häradsbygden. Det förhållandevis omfattande jordbruket möjliggjorde att Häradsbygdens byar kunde växa sig mycket stora jämfört med andra byar i Leksand. De öppna odlingslandskapen förstärker också byarnas estetiska värden genom att bidra med öppna ytor, siktlinjer och rumslighet.

I den norra delen av Västannor finns flera öppna ytor med hävdad, kuperad odlingsmark som avgränsar olika gårdsklungor från varandra. Dessa ytor är särskilt värdefulla och utgör en mycket viktig parameter för hur bymiljön som helhet upplevs. De små odlingsytorna kan bland annat berätta om de villkor som kännetecknat jordbruket i Leksand och därigenom livet i det äldre bondesamhället.

Värden/var varsam med:

- De stora och öppna hävdade odlingslandskapen som omgärdar Häradabygdens byar.
- Små hävdade odlingsytor inuti eller i nära anslutning till byn. Särskilt värdefulla är de öppna och småskaliga odlingsytor och landskapsrum som breder ut sig över kuperad mark och avgränsar olika gårdsklungor från varandra i norra delen av Västannor.

Bystruktur

Bebyggelsens tillkomst och utveckling hänger samman med hur landskapets resurser kunde nyttjas. Just jordbruksmarken dikterade ofta hur gårdarna placerades i byn. Historiskt placerades många gårdar antingen i skogsbyn eller på karga höjdlägen mitt i odlingslandskapet. Detta beror på att sådana platser inte var lika användbara som odlingsmark. Gårdarnas placering i landskapet konstituerade sedan framväxten och utvecklingen av bynstrukturens karaktär. Att den ålderdomliga karaktären med täta och dynamiskt framvuxna byar levte kvar så tydligt i Leksand beror på att 1700- och 1800-talens skiftesreformer påverkade byarna annorlunda här, än i övriga Sverige. Västannor är en komplex klungby med ett utbrett och omfattande bygatusystem som sammanbinder olika gårdsklungor delvis avskilda från varandra av odlingsmark. I den norra delen av byn är det särskilt tydligt att bebyggelsen vuxit fram i samklang med landskapet, då gårdarna där ofta är grupperade i täta klungor som omgärdas av odlingsmark eller öppna ytor. I den södra delen av byn är bebyggelsen mer sluten och tät. Den organiskt framvuxna och bitvis täta bystrukturen är värdefull eftersom den är typisk för Leksand och Övre Dalarna, samt eftersom att den är trivsamt och vackert att vistas i. Bystrukturen är också värdefull eftersom den kan berätta om hur byn utvecklades i samklang med odlingslandskapet och om de förutsättningar som historiskt styrte bebyggelseutvecklingen i Leksand och Häradabygden. Värderingen innefattar varken den nordvästra eller de sydligast belägna bydelarna, som i mångt och mycket bär karaktären av villaområden.

Värden/var varsam med:

- Västannors karaktär av komplex klungby med många slingrande bygator över stora ytor.
- Att många gårdsklungor är belägna på höjder i landskapet.
- Områden där husen och gårdarna står tätt intill varandra och därigenom bidrar till att bebyggelsen i byns olika gårdsklungor framträder som ett tätt »gytter« i landskapet.
- Karaktären med täta gårdsklungor avskilda från varandra av odlingsmark i den norra delen av byn.

I Västannor finns hävdad jordbruksmark fortfarande inne i den norra delen av byn. Marken avgränsar olika gårdsklungor från varandra och är en viktig del i byns karaktär. Västannor 8:6 (till vänster).

Enkelstuga

Parstuga

Sidokammarstuga

Timmerhuskulturen och månghussystemet

Från medeltiden och fram till 1900-talet knuttimrades de flesta byggnaderna i Övre Dalarna. I Västannor finns fortfarande flera gårdar med ålderdomliga timmerhus, såväl ekonomibygnader som bostadshus. Timmerhuskulturen präglas av månghussystemet. Istället för att bygga få och stora byggnader uppfördes många små och funktionsspecifika timmerbyggnader. Det fanns många sociala och praktiska fördelar med detta. De små byggnaderna var lätta att dela upp och flytta vid arvsifte. Råvaran fanns tillgänglig i överflöd. De flesta timmerhusen kan uppdelas i kategorierna bostadshus, djurhus, förvaringshus och verkshus. Timmerhusen i Leksand och Övre Dalarna kännetecknas av utformningsmässig enkelhet, högkvalitativt virke och mycket gott hantverkutförande. De flesta husen byggdes av bönder efter gårdens behov, och med tiden utvecklades stor skicklighet i byggandet. Den stora skickligheten ledde till att timringskonsten också utvecklades till en viktig inkomstkälla för de »träkloka« Leksandsbor som begav sig på utsocknes arbetsvandringar. De ålderdomliga timmerhusen är idag en omistlig beståndsdel i vad som gör Leksands byar till speciella och trivsamma livsmiljöer. Här syns det att människor levt under mycket lång tid. Timmerhusen är byggda med omsorg i en lokal tradition som utvecklats och använts under flera hundra år, fram tills industrialismens intåg, mot 1800-talets slut och kring sekelskiftet år 1900. Särskilt framträdande för Västannor är att det fortfarande finns flera kringbyggda gårdar där den äldre timmerhuskulturen kan upplevas i sitt ursprungliga sammanhang. Mest framträdande av dessa är Lissollasgården i den norra delen av byn. Men även i den södra delen av byn finns flera nära fyrkantsbyggda gårdar med äldre timmerhus. Lika som i Smedby finns också ett rikt bestånd av kortsideshärbren på gårdarna.

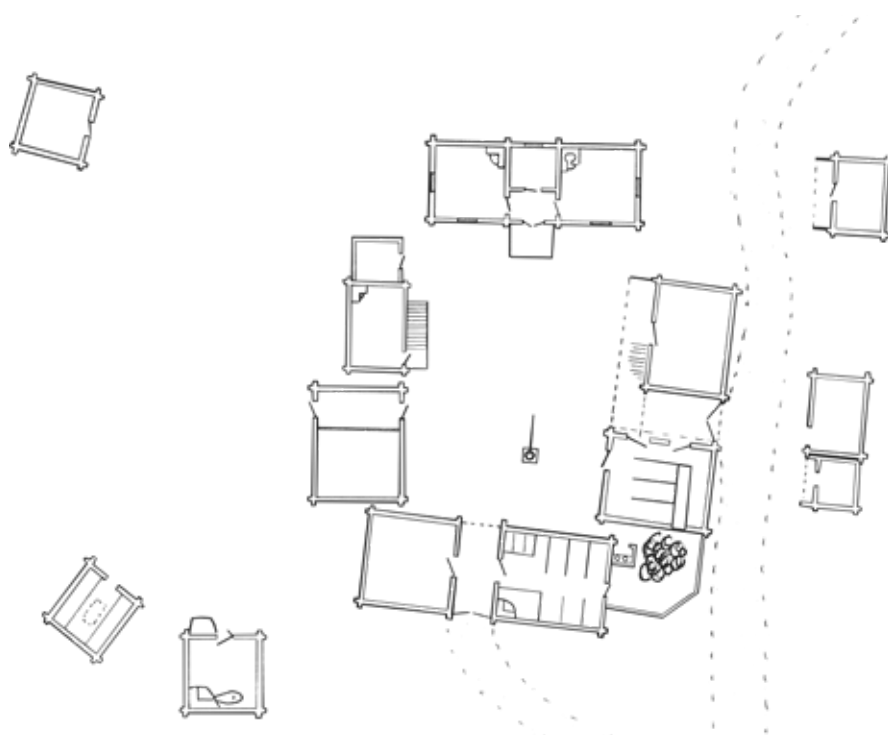
Värden/var varsam med:

- Att husen är byggda i trä eller knuttimrade, samt att de äldre husen ofta har en genomgående enkel karaktär utan onödiga utsmyckningar.
- Välbevarade bostadshus från innan 1930 i form av enkelstugor, parstugor, sidokammarstugor och korsplanshus. Några särskilt nämnda exempel finns på fastigheterna Västannor 8:2, Västannor 33:3, Västannor 1:10, Västannor 20:20, Västannor 48:2, Västannor 57:4, Västannor 4:14 och Västannor 34:4. Även det timrade bymagasinet är värdefullt. Värdebärande egenskaper är byggnadernas: befintliga timmerstommar; långsmala eller rektangulära form; blottlagda timmerstommar; befintliga stående locklistpaneler och liggande spontpaneler i trä; befintliga fönstersättning; befintliga fönsterkarmar; befintliga fönsterbågar i trä med fasta spröjs av trä eller bly tillkomna innan 1950; befintliga fönsterrutor tillkomna innan 1950; profilerade fönsteröverstycken; dekorativa gavelfönster; befintliga dörrar och farstukvistar; lövsågade eller profilsågade detaljer på farstukvistar; de-

Gårdsklunga innefattandes Lissollasgården (till höger) samt en annan gård med två ålderdomliga enkelstugor (till vänster). Runtomkring finns öppen jordbruksmark som markerar gårdsklungans höga läge. Västannor 8:2 (Lissollas) och Västannor 19:12.

Kringbyggd gård med ålderdomliga timmerhus. längst upp från vänster: hölada, parstuga (bostadshus), långsideshärbre, källarstuga, loftbyggnad med portlider, vagnsbod sammanbyggd med kortsideshärbre, tröskloge, brunn, stall, torkhus, smedja, lada och fähus med portlider och dyngstad.

Gård med ålderdomlig enkelstuga och vinkelställd portlidersbyggnad med bostadsutrymmen. Gården har utglesats från andra ekonomibyggnader. Västannor 33:3.

korerade taktassar; grundmurar med synlig natursten. Stommen och formen på alla de bostadshus som uppförts innan 1930 men därefter väsentligen förändrats är värdefulla.

- Samtliga knuttimrade ekonomibyggnader – djurhus, förvaringshus och verkshus uppförda innan 1930. Äldre knuttimrade ekonomibyggnader är en omistlig beståndsdel i byarnas karaktär och bör inte flyttas, rivras eller väsentligen förändras.
- Den stora mängd äldre kortsideshärbren som finns på gårdarna runt om i byn.
- Särskilt värdefull är Lissollasgården (Västannor 8:2), där både äldre bostadshus och ekonomibyggnader i timmer finns bevarade.

Korsplanshus

Låg, tät och ofärgad eller faluröd bebyggelse

Även om de äldre husen i Leksand är unika och i sina detaljer bär många olikheter som gör varje gård speciell, finns flera gemensamma nämnare som starkt påverkar bebyggelsens karaktär. Ofta framträder bebyggelsen som ett gytter av tätt placerade röda hus med likartad storlek och form. Det är denna karaktär som kanske starkast kännetecknar byarna, och de aspekter av bebyggelsen som bidrar till denna karaktär är därför särskilt värdefulla. Nästan alla hus i de äldre byklungorna är låga - sällan högre än två hela våningar. Många byggnader har dessutom en långsmal form eller bildar tillsammans långsmala längor som ingår i olika kringbyggda former. De flesta byggnaderna har också sadeltak med tegeltäckning. Att de flesta husen är färgade med falu rödfärg eller omålade i trä är också mycket viktigt för byarnas generella karaktär. Den faluröda färgen har dessutom historisk betydelse, då den präglar byarna i Övre Dalarna och Leksand sedan åtminstone 1800-talets senare hälft. Beträffande vita detaljer i form av exempelvis fönster, fönsterfoder, vindskivor och knutbrädor är detta värdefullt där det förekommer, eftersom även detta är en påtaglig beståndsdel i byns karaktär.

Värden/var varsam med:

- Den sammanhållna byggnadshöjden om högst två hela våningar.
- Att byggnaderna har en långsmal form, eller bildar långsmala enheter som tillsammans bildar kringbyggdhet.
- Att byarna är tätt bebyggda, och att husen står tätt intill varandra.
- Tegel som takmaterial, i synnerhet befintliga enkupiga och tvåkupiga tegeltak.

- Den enhetligt förekommande ofärgade eller faluröda färgen. Avstå från att rödmåla naturligt grånade timmerhus. Dessa byggnader har en egen karaktär som i sig är värdefull, och som samspelar väl med sin omgivning även utan rödfärg.
- Vitmålade detaljer så som fönster, fönsterfoder, fönsteröverstycken, knutbrädor och vindskivor där de redan förekommer. Undvik att måla andra detaljer än fönster och fönsterfoder vita på äldre ekonomibyggnader, eftersom detta ej förekommit i någon större utsträckning historiskt.

Snickarglädje och panelarkitektur i byarna

I vissa av Dalälvsbyarna, så som Gärde, Yttermo och Smedby fanns gårdar som mot 1800-talet slut blivit förhållandevis rika på jordbruk och ibland hantverk eller småindustrier. På några av dessa gårdar byggdes stora salsbyggnader och korsplanshus som idag har en något annorlunda karaktär gentemot annan äldre bebyggelse i Leksand. Dessa byggnader har ofta en karaktär som är mer eller mindre starkt präglad av det sena 1800-talets snickarglädje, och de ökade möjligheter till utsmyckning som 1800-talets nya industrimässigt sågade trävaror medförde. I Västannor finns förhållandevis få sådana byggnader, dock förekommer i den norra delen av byn två framträdande exempel på fastigheterna Smedby 9:2 (nya Lissollasgården) och Västannor 22:11 (Gambergs gård). Förekomsten av nya och större bostadshus med mer omfattande utsmyckning kan berätta om ökad rikedom i vissa byar, ofta till följd av det sena 1800-talets begynnande industrisamhälle. Många av byggnaderna har också mycket höga materialmässiga och utformningsmässiga kvalitet, vilket är mycket värdefullt. Trots att byggnaderna kan uppfattas som avvikande i skala och karaktär gentemot ännu äldre bebyggelse bör oförändrade sådana hus bevaras som befintligt.

Värden/var varsam med:

- Befintliga stora timmerstommar och planlösningar med fyrdelad (korsformig plan – korsplansbyggnad) eller sexdelad plan (salsplan – salsbyggnader).
- Befintliga fasader med liggande och stående hyvlad fasspontpanel. Förhållandet mellan stående och liggande element i fasadkompositionen.
- Befintliga farstukvistar i snickarglädjestil, med profilsågade detaljer, komplicerade fönster och spegeldörrar.
- Befintliga profilsågade och lövsågade fasaddetaljer.
- Befintliga äldre träfönster: befintlig fönstersättning; befintliga fönsterkarmar; befintliga fönsterbågar i trä med fasta spröjs av trä eller

Dubbelkorsplanshus med lig-gande och stående panel sannolikt uppförd under slutet av 1800-talet. Byggnadens fönster och detaljutformning är tidstypisk för det sena 1800-talets snickarglädjestil. Västannor 22:11.

*Gård kringbyggd med stora ekonomibyggnader antingen från 1800-talets slut eller tidigt 1900-tal. På bostads-
huset, som syns mitt i bilden, finns en farstukvist i snickar-
glädjestil. Västannor 18:25.*

Gård som är kringbyggd på tre sidor, delvis med ålderdomliga timmerhus, dock renoverade. Västannor 14:13.

bly tillkomna innan 1950; befintliga fönsterrutor tillkomna innan 1950; profilerade fönsteröverstycken; dekorativa gavelfönster; befintliga fönsteromfattningar utförda i slätputs.

- Befintlig karaktär på tak och takutsprång – befintliga paneler, taktassar och stuprör. Befintliga en- eller tvåkupiga tegeltak, befintliga takformer - sadeltak och valmade sadeltak. Befintliga skorstenar i tegel.

Kringbyggdhet

I Västannor, särskilt kring Djuravägen och i den södra delen av byn finns flera gårdar som bibehållit en kringbyggd äldre fyrkantform. Dessa gårdar återspeglar hur bebyggelsen vanligen ordnades i det äldre bondesamhället i Dalarna. Den kringbyggda gårdsformen började förekomma mot slutet av medeltiden, och utvecklades sedan mot den fyrkantiga kringbyggda form som dominerade helt i Leksand under större delen av 1700- och 1800-talen. Traditionen med den kringbyggda gården uppstod sannolikt i syfte att skydda gårdstunet från väder och omgivning. Många gårdar som tidigare varit helt kringbyggda gårdar kom på grund av sociala och ekonomiska förändringar att utglesas från och med det sena 1800-talet. Så är även fallet i Västannor, där många gårdar i den västra delen av byn är utglesade på detta sätt. Orsakerna till förändringen är flera. Det blev bland annat vanligt att funktioner som tidigare haft enskilda byggnader ersattes av större ladugårdskomplex med tegeldel. Den täta och slutna karaktären kvarlever dock i många byar, och utgör en värdefull och tydlig karaktär som är miljöskapande och trivsamt. Kringbyggdhet är dessutom typiskt för Leksand och Övre Dalarna.

Värden/var varsam med:

- Byggnader som bidrar till kringbyggda gårdstun. Oavsett ålder bör sådana byggnader inte rivas eller flyttas. Byggnader som är placerade med fasader mot en bygata bör hanteras särskilt varsamt, eftersom sådana byggnader påverkar hela byns karaktär. Särskilt värdefulla är de gårdar som är kringbyggda på alla fyra sidor och som helt sluter sig mot omgivningen. Några särskilt nämnvärda exempel finns på fastigheterna Västannor 24:17, Västannor 18:25, Västannor 34:4, Västannor 37:5, Västannor 14:13, Västannor 39:3, Västannor 1:10, Västannor 20:20, Västannor 35:6 och Västannor 57:6.
- Portlider och dörrar som leder in till gårdstunen.

Nationalromantik och turismen i Leksand

Under 1800-talet nådde industrialiseringen Dalarna. Efter hand ersattes böndernas timmerhusbyggande av nya tekniker, och den folkliga timmerhustraditionen avtog. Mot sekelskiftet år 1900 väcktes främst bland stadsbor och kulturpersonligheter ett nytt intresse för den äldre bondekulturens olika ut-

Kringbyggd gård med enkelstuga i timmer till höger i bilden. På övervåningen finns blyspröjsade fönster som antyder att byggnaden är av hög ålder. Till vänster i bilden finns ett nyare vinkelhus i två våningar. Västannor 20:20.

Gavelhärbre med påbyggd balkong. Byggnaden har ombyggt till sommarnöje under 1900-talets början. Västannor 47:7.

Anpassat 1900-talshus, rödfärgat med spröjsade fönster och kromoxidgröna fönsterluckor. Västannor 10:4.

1900-talsbebyggelse med vinkelhus och uthuslänga. Byggnaderna är enkelt utformade och underordnar sig den äldre bebyggelsen i byn. Västannor 20:3.

Timmerhus uppfört under den moderna epoken i den södra delen av byn. Västannor 25:3.

tryck, däribland dräktskick, sånger och musik, traditioner och byggnadskultur. Många faktorer låg till betydelse för detta, däribland nationalstatens framväxt, en ökad urbanisering och världsutställningar i nationalismens förtecken. Övre Dalarna kom att föreställas som ett genuint reliktområde över det gamla Sverige, och många turister begav sig till bland annat Leksand för att uppleva den kultur som på andra platser betraktades som bortglömd eller utdömd. I Västannor finns på fastigheterna Smedby 17:8 och Västannor 47:7 ett par sommarnöjen från tidigt 1900-tal. Dessa sommarnöjen, som är ombyggda äldre kortsideshärbren, kan berätta om turismen i Leksandsbygden och Leksand under tidigt 1900-tal och är därför värdefulla.

Värden/var varsam med:

- Byggnadernas befintliga stomme, form, volym och storlek.
- Befintlig färgsättning beträffande fasader och detaljer.
- Befintliga sadeltak och förtak med tegeltäckning.
- Befintliga fönster med trä- eller blyspröjs.
- Befintliga trädörrar exempelvis med rombmönster.
- Profilsågade detaljer.

1900-talets anpassade bebyggelse

I Västannor finns flera välbevarade exempel på 1900-talsbebyggelse. Däribland flera rödfärgade småhus med locklistpanel och timmerhus. Byggnaderna har ett kulturvärde eftersom de kan berätta en för Leksandsbygden speciell berättelse om hur industrisamhällets bebyggelse och stiltypisk modernism ibland kunde anpassas till lokala förhållanden och traditioner. Några exempel finns på fastigheterna Västannor 20:3, Västannor 32:9, Västannor 25:3, Västannor 25:10, Västannor 10:4, Västannor 30:11 och Smedby 20:16.

Värden/var varsam med:

- Byggnadernas befintliga stomme, form, volym och storlek.
- Befintlig fasadutformning om det är blottlagd timmerstomme eller locklistpanel.
- Befintlig färgsättning beträffande fasader och detaljer.
- Befintlig takform, befintliga tegelskorstenar, befintlig utformning beträffande takmaterial om det är en- eller tvåkupigt taktegel.
- Befintliga utformning beträffande tvålufts träfönster tillkomna innan 1980. Befintliga fönster med trä- eller blyspröjs. Befintliga fönsterluckor. Befintliga äldre fönsteromfattningar.

- Befintlig utformning beträffande farstukvistar. Befintliga farstukvistar med profilsågade eller svarvade hörnstolpar och sadeltak.
- Befintliga utformning beträffande ytterdörrar och garageportar tillkomna innan 1980. Befintliga snickrade trädörrar med exempelvis rombmönster eller karosseripanel.

Bymagasin

Västannors bymagasin är beläget mellan Djuravägen och Västannorstjärn. Byggnaden, som beskrivs ovan, tillkom sannolikt under 1700-talets senare hälft eller under 1800-talet. Ett bymagasin användes som beredskapsåtgärd vid missväxtår, och fungerade som en slags bank där det gick att låna utsäde eller spannmål vid hungersnöd, mot återbetalning med ränta senare. Avkastningen tillföll ofta gemensamma intressen så som fattigvård, uppförande av skolhus m.m. Byggnaden har ett särskilt kulturvärde eftersom den kan berätta viktiga berättelser anknutna till livet i Västannor i äldre tider, och den historiska bygemenskapen.

Värden/var varsam med:

- Byggnaden i sin helhet – befintlig stomme, färgsättning, placering och detaljutformning.

Tvättbrygga

Tvättbryggan vid Västannorstjärn har ett särskilt kulturvärde eftersom den kan berätta om livet i Västannor i äldre tider och om de för byn gemensamma anläggningar som fanns för olika gårdssysslor, specifikt textiltvätt.

Värden/var varsam med:

- Tvättbryggan i sin helhet.

Byskola

Skolbyggnaden som beskrivs ovan kan berätta om skolväsendet i byarna under äldre tider och har därför ett särskilt kulturvärde.

Värden/var varsam med:

- Byggnadernas befintliga stomme, fasader och färgsättning.
- Befintliga fönster, fönstersättning och fönsteromfattningar.
- Befintligt tegeltak och skorsten.
- Befintliga ytterdörrar.

Bymagasinet invid Djuravägen, intill backen mot Västannorstjärn. Västannor S:58.

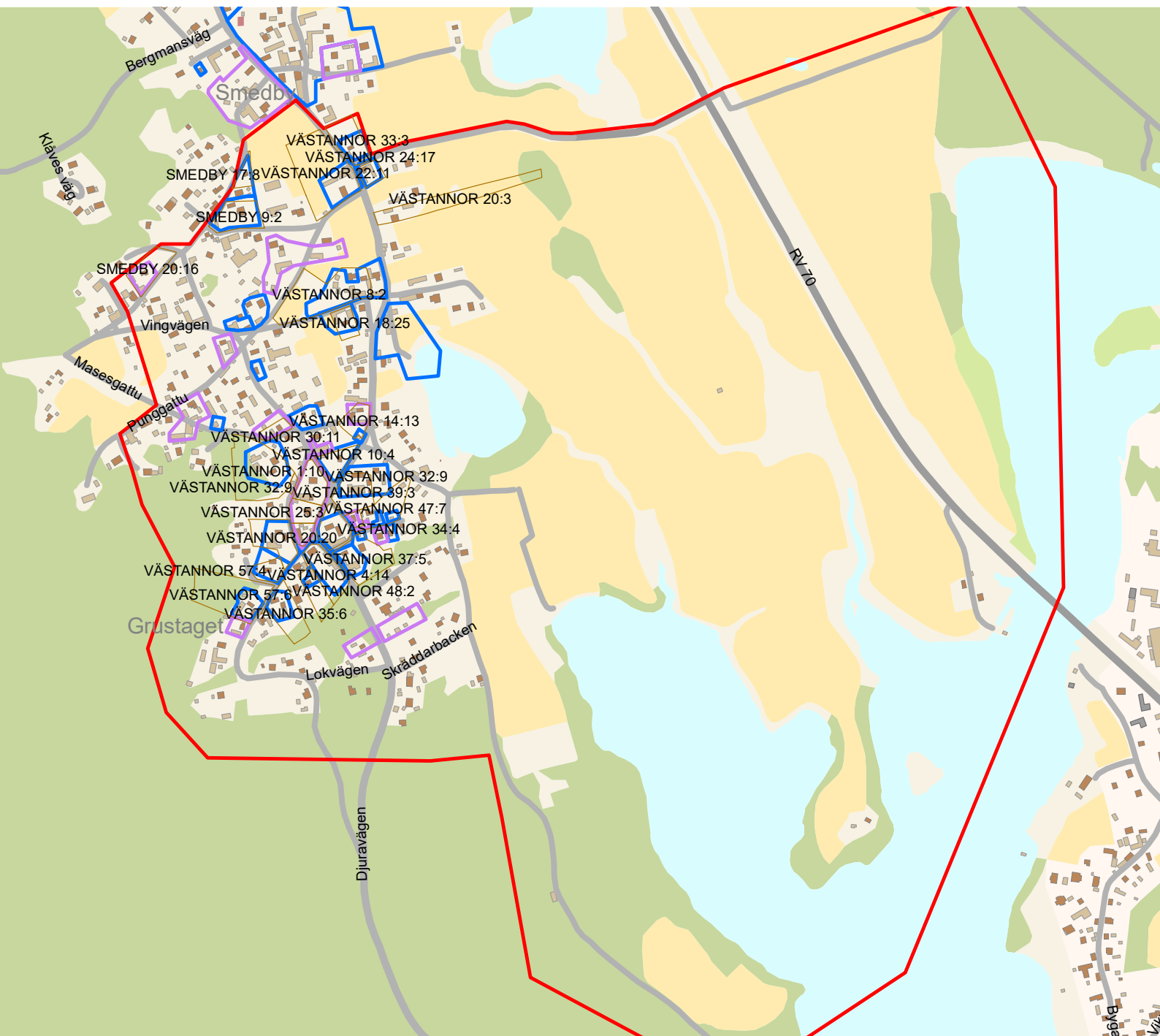
Tvättbryggan i Västannorstjärn. Västannor S:58.

Byskolan från söder. På gaveln finns ett numer igensatt lunettfönster. På andra gaveln finns ett intakt lunettfönster. Västannor 6:14.

Kringbyggd gård med två äldre bostadshus som fortfarande har många välbevarade ålderdomliga detaljer. Gården bedöms i sin helhet besitta särskilt kulturvärde bland annat eftersom byggnaderna kan berätta om timmerhuskulturen och är karaktäristiska för Leksandsbygden. Västannor 20:20.

Värdekartan redovisar en klassificering av miljöer och bebyggelse enligt följande: **Röda områden** markerar större landskapsavsnitt och bebyggelseområden med kulturvärden eller mycket höga kulturvärden. Värdebärande egenskaper inom dessa områden kan exempelvis vara byggnaders färgsättning, skala och form, sammanhållen byggnadshöjd eller jordbrukslandskapets öppna och hävdade karaktär.

Lila områden markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha kulturvärden.

Blå områden markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha särskilt kulturvärde.

Vad är ett kulturmiljöprogram?

Ett kulturmiljöprogram är ett kunskapsunderlag framtaget för att tydliggöra kulturmiljöns egenskaper och karaktäristik, utan att dessa vägts mot andra intressen. När kommunen fattar beslut i detaljplaner och bygglov ska en avvägning göras mellan olika allmänna intressen, exempelvis kulturmiljöer eller naturvård, och enskilda intressen, som behovet av en större bostad eller en grannes önskan om utsikt. Det här beskrivs i Plan- och bygglagens (2010:900) andra kapitel. Genom att i förväg ta ställning till vilka områden som har särskilda värden och vad det är som gör området värdefullt förenklas kulturmiljöfrågan i den dagliga handläggningen, men beslutet om vad som är lämpligt att göra på en viss byggnad eller i ett visst område sker i det enskilda plan- eller bygglovärendet.

Ett kulturmiljöprogram kan innehålla beskrivningar av de kulturhistoriska värden som finns hos en byggnad eller en plats. Ett kulturmiljöprogram kan också beskriva miljöns historia, utveckling, nyttjande genom tiden och vilka delar och karaktärsdrag som finns kvar i området idag.

Avsikten är inte att kulturmiljöprogrammet ska vara en ”våt filt” över bebyggelsen, utan snarare att det ska vara ett verktyg för hur kommunen och fastighetsägare ska kunna använda, utveckla och tillvarata kulturmiljön för att skapa en attraktiv kommun och livsmiljö.

Kulturvärden

En kulturmiljö är sammansatt av en mängd egenskaper. En egenskap kan exempelvis vara en byggnads material, byggnadshöjd, fönstersättning, färg eller namn.

En egenskap är aldrig automatiskt värdefull. Ett värde tillskrivs alltid en miljö av olika människor i vår samtid. Personer med olika kompetenser och intressen tillskriver miljöer olika typer av värden. En byggnadsantikvarie kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom den kan utgöra ett slags fysiskt källmaterial som berättar om det förflutna. Samhället kan använda sådana miljöer för att förmedla och konkretisera berättelser om vår historia och på så vis ge människor bättre möjligheter att förstå sin samtid. En arkitekt kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom dess olika arkitektoniska parametrar skapar en vacker och trivsamt livsmiljö. En person kan också bedöma att en plats är värdefull eftersom hen har många minnen kopplade till den.

Det är väldigt viktigt att tydliggöra varför en egenskap tillskrivits ett värde och av vem. Då blir det möjligt att senare följa upp på väderingen och förstå varför den är gjord.

Vad och hur har vi bedömt?

I detta kulturmiljöprogram bedöms kulturhistoriska och estetiska värden, samt delvis även sociala värden. Begreppen förklaras i sitt sammanhang nedan. Alla värderingar är skrivna och utförda av byggnadsantikvarier vid Dalarnas museum. Begreppet kulturvärde används för att beskriva den sammantagna bedömningen mellan dessa tre värdeaspekter.

Kulturhistoriska värden

Miljöer, platser och byggnader med kulturhistoriska värden bär på berättelser om det förflutna som av olika anledningar bedöms vara viktiga för vår samtid – eller att bevara för framtiden. I arbetet med Leksands kulturmiljöprogram har berättelserna om det äldre bondesamhället, timmerhuskulturen, turismen i Leksand och industrisamhället bedömts som särskilt viktiga. De värderingar som finns listade i rapporterna och på hemsidan utgår ifrån bedömningar om hur olika platser, miljöer eller byggnader återspeglar olika aspekter av dessa berättelser. På platser där andra intressanta berättelser tydligt framträder har även dessa medtagits i bedömningen av byns olika värden. Det kan exempelvis beröra anknytningar till välkända historiska personer eller lokala traditioner som är särskilt viktiga för en specifik by. I Leksands-Noret återspeglas delvis andra berättelser än i byarna, varför bedömningsgrunderna där skiljer sig från byarna. Miljöer och byggnader som inte förändrats nämnvärt under de senaste 40-50 åren värderats generellt högt i detta kulturmiljöprogram. Detta beror på att ovannämnda berättelser mer tydligt kan utläsas ur de miljöer som inte nämnvärt förändrats under senare tid.

Enkelstuga i vinkel med stall med portluder samt gavelhärbre (till höger). De välbevarade ålderdomliga timmerhusen kan på ett pedagogiskt vis berätta om bondesamhällets byggskick i Leksand och bedöms därför ha särskilt kulturvärde. Västannor 33:3.

Estetiska värden

Miljöer, platser och byggnader med estetiska värden bedöms ha stora utseendemässiga och upplevelsemässiga kvaliteter idag. Det kan röra sig om byggnader som är uppförda med stor hantverksmässig skicklighet och högkvalitativa material, landskapsrum där bebyggelsen och landskapet tillsammans bildar trivsamt eller miljöer som är synbart gamla och bär många spår av tidens tand. Bedömningen av estetiska värden har utförts av Dalarnas museums byggnadsantikvarier och har i första hand gått ut på att fånga upp och värdesätta landskapets och byarnas unika karaktär beträffande färgsättning, volymer, former och placering i landskapet. Landskapets karaktär berättar oftast en viktig berättelse och har därför kulturhistoriska likväl som estetiska värden. Den värderingstext som i rapporter och bykaraktäriseringar benämns Låg, tät, faluröd eller ofärgad bebyggelse är den enda som helt och hållet utgått ifrån en estetisk bedömning av byarna.

Sociala värden

Miljöer, platser och byggnader som väcker känslor och är betydelsefulla för grupper eller enskilda personer har sociala värden. I detta kulturmiljöprogram har sociala värden endast undersökts översiktligt genom ett inledande församråd där allmänheten fått möjligheten att lämna in förslag till miljöer att ta med i kulturmiljöprogrammet. Vi har i största möjliga mån bejakat dessa förslag i inventeringsarbetet, och tagit med miljöer som framträtt i församrådet när vi besökt aktuella byar och platser i inventeringsarbetet.

Biologiskt kulturarv

Enkelt uttryckt är biologiskt kulturarv natur som berättar om kultur. Allt från enskilda träd till hela landskap kan berätta historien om den mänskliga närvaron. Eftersom berättelserna förmedlas av något levande ligger det i sakens natur att det biologiska kulturarvet befinner sig i ständig förändring- det kan vara kortlivat men kan också fortleva i århundraden.

Biologiskt kulturarv är resultatet av människans möte med det levande i naturen. Genom att förstå detta möte kan vi förklara det vi ser i landskapet och visa vad som behövs för att ta vara på olika värden i landskapet.

Det biologiska kulturarvet kan handla om enskilda träd och buskar som formats av människan, som träd som planterats i en allé eller hamlats för att lövet ska kunna användas som foder till djuren. Det kan även vara större landskap, som fåbodvallen med hackslog, med den omgivande skogen som brukats för bete och där vallkullorna gjort ristningar i träden där de rastat. Det kan även vara det brukade landskapet runt och inne i byn, med ängs- och åkermarker.

Ekonomiska värden

Miljöer med kulturvärden kan ha högre ekonomiska värden i jämförelse med andra miljöer. Exempelvis kan verksamheter så som ett kaféer eller butiker nyttja byggnader eller miljöer med kulturvärden i sin marknadsföring för att

locka kunder och profilera sin verksamhet. Dalarnas unika natur- och kulturlandskap med byar, gårdar och byggnader är också en viktig ekonomisk resurs inom besöksnäringen. Antingen indirekt i förhållande till annan verksamhet eller direkt som ett besöksmål. Byggnader med kulturvärden kan även vara en reell ekonomisk resurs för privatpersoner. En studie från Kulturmiljö Halland har visat att människor i Halland historiskt varit benägna att betala i snitt 7% mer i förhållande till förväntat mark-nadsvärde för byggnader som bedömts ha kulturvärden. Undersökningen baseras på en jämförelse av kö-pesumman delat på taxeringsvärde (K/T-talet) mellan byggnader med kulturvärden och byggnader utan kulturvärden.

Fastighetsbeteckningar och GDPR

I kulturmiljöprogrammet anges fastighetsbeteckningar för att visa på var det finns värden, i exempelvis en miljö eller byggnad. Fastighetsbeteckningar kan anses vara personuppgifter.

För att behandla personuppgifter i kommunens verksamhet måste dataskyddsförordningen (GDPR) följas vilket betyder att det ska finnas stöd i en av de rättsliga grunder som återfinns i GDPR. För att använda fastighetsbeteckningar i kulturmiljöprogrammet hänvisas till GDPR:s artikel 6.1.e, att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i kommunens myndighetsutövning. Uppgifter av allmänt intresse enligt artikel 6.1.e. ska exempelvis ha stöd i lag eller annan förordning. Obligatoriska uppgifter som ålagts kommuner att utföra, exempelvis bygglovgivning, översiktsplanering och detaljplanering enligt plan- och bygglagen, är av allmänt intresse. För att kunna ta väl avvägda beslut i bygglov och detaljplanering men även för att allmänheten ska kunna följa plan- och bygglagen även i de fall det inte krävs myndighetsutövning (exempelvis bygglov), behövs bra kunskapsunderlag kring kulturmiljöns värden och var de återfinns, geografiskt. Relevanta lagrum återfinns i plan- och bygglagen:

- 2 kap 3 § om att planläggning ska göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena,
- 2 kap 6 § om att planläggning, bygglovgivning och även vid åtgärder som inte kräver lov, ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bl.a. kulturvärdena på platsen,
- 4 kap 16 § om reglering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i detaljplan,
- 8 kap 13 § om förbud mot förvanskning av en byggnad som är särskilt värdefull,
- 8 kap 14 § om att underhåll ska göras varsamt så att byggnadsverkets kulturhistoriska värde bevaras och

- 8 kap 17 § om att ändring och flyttning av byggnad ska göras varsam samt så att dess kulturhistoriska värden tas tillvara.

För att enkelt och exakt ange läge är det mest lämpligt att använda fastighetsbeteckningar, som sällan ändras och när de ändras så kan deras historiska utsträckning spåras i Lantmäteriets förrättningsakt.

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Dalarnas
museum